

SANTOS REGO, MIGUEL ÁNGEL [DIR.]. *A INVESTIGACIÓN EDUCATIVA EN GALICIA (1989-2001)*. SANTIAGO DE COMPOSTELLA: XUNTA DE GALICIA. CONSELLERIA DE EDUCACIÓN E ORDENACIÓN UNIVERSITARIA, 2004 (2 V., 639 I 571 P.)

La recerca és, sens dubte, l'únic artefacte que hem inventat els humans per discernir amb seguretat el grau d'adequació o conveniència de la nostra intervenció en el medi. A més, en matèria d'educació —una de les eines més potents de què s'han dotat les nostres societats—, investigar la finalitat, l'objecte i el mètode de les investigacions dutes a terme és una tasca que, de tant en tant, resulta saludable i necessària, a més d'indicadora d'excel·lència. Qüestionem, en definitiva, el concepte mateix de qualitat de l'educació, noció força masegada els darrers temps, i no sempre amb la millor de les intencions.

L'obra que ressenyem ens arriba de Galícia i és fruit d'un extens treball d'aproximació al com i al què de la recerca educativa en un llarg període, que abraça entre 1989 i 2001, de plena implantació i posterior retrocés de la llei d'educació que més impacte social ha tingut a casa nostra en les darreres dècades. Dirigida pel professor Santos Rego, de la Universitat de Santiago de Compostel·la, acompanyat d'una cohort competent de col·laboradors, en dos toms i un voluminós nombre de pàgines (639 i 571 p., respectivament), aquest text polifònic es desenvolupa amb una seqüència que respon a tres parts molt ben definides.

La primera part de l'obra es dedica a la presentació del context epistemològic i metodològic de la investigació educativa, amb sengles treballs del coordinador de l'obra, Santos Rego, que ens introdueix ràpidament en les dificultats pròpies de la investigació; un segon capítol, firmat per Ana Maria Porto, sobre els antecedents recents de la investigació educativa i els detalls dels enfocaments positivista, interpretatiu i crític, i una tercera aportació, de Miguel J. Muñoz, que exposa la necessitat de revisar el concepte d'indicador com a pivot de l'entramat metodològic en educació.

El paper de les tres universitats gallegues en la recerca educativa és el centre de la investigació i ocupa la segona part d'aquesta obra, que tancarà el tom primer i n'obrirà el segon. Aquí se'ns proposa un llarg recorregut de prop de vuit-centes pàgines per diverses àrees o àmbits d'estudi acadèmic. Així, després d'una breu introducció, d'Alfonso Cid, sobre el mètode emprat en aquest apartat, se'ns presenten les quinze àrees de les quals s'ha recollit i analitzat informació relativa als tòpics protagonistes que veurem després; aquí els materials de treball han estat els projectes competitiu i no competitiu a diferents escales (europea, espanyola i gallega), com també les publicacions en llibres i revistes, la producció de tesis doctorals i la celebració de congressos, jornades i seminaris.

Si continuem amb l'ordre de presentació, les àrees estudiades en aquesta segona part de l'obra són les següents: bilingüisme i educació (a càrrec de Bieito Silva i Modest A. Rodríguez), currículum i innovació educativa (coordinada per Carlos Rosers), didàctica i organització escolar (firmada per Lourdes Montero), didàctiques específiques (concretades en set àrees, i coordinada per José Manuel Vegada), educació i treball (coordinada per Antonio Rial), educació especial (a càrrec de José Ramón Alberte), educació social (coordinada per Mar Lorenzo), història de l'educació (que signa Vicente Peña), metodologia i avaluació de programes, centres i professors (coordinada per José Cajide), noves tecnologies en l'educació (coordinada per Beatriz Cebreiro), orientació educativa i professional (coordinada per Luis M. Sobrat), psicologia evolutiva i de l'educació (coordinada per Alfonso Barca), psicologia social i bàsica (a càrrec d'Agustín Godás), sociologia de l'educació (coordinada per Rita Radl), i teoria i pensament pedagògic (a càrrec de José Manuel Touriñán i Antonio Rodríguez). Es tanca la segona part amb unes conclusions, el comentari de les quals reprendrem més endavant. Com es pot comprovar, una llarga llista de temes que apleguen un bon ventall del fenomen educatiu des dels seus diversos àmbits.

La tercera i darrera part està dedicada a repassar la investigació protagonitzada pel professorat no universitari en el seu entorn directe de treball: se'ns presenten les dades i les conclusions d'un qüestionari sotmès a una mostra de més de set-cents professionals de totes les etapes i els nivells de l'educació formal per tal de conèixer amb detall tant la seva participació en recerques educatives com els resultats obtinguts. Així, se'ns ofereix informació molt suculentada sobre el grau de participació en projectes d'investigació, el seu nivell de satisfacció i el suposat impacte en la pràctica, i també l'orientació i finalitats últimes de les recerques en el pla professional i també en el personal. És de destacar, en particular, que més de la meitat del professorat entrevistat s'ha dedicat a tasques d'investigació i, d'aquest grup, dos terços hi han destinat més de tres hores a la setmana, amb un elevat grau de satisfacció pels resultats obtinguts; en el còmput global, la meitat declara que els seus treballs de recerca han tingut una expansió a l'àmbit autonòmic o local, però un destacat i gens menyspreable 7 % ha tingut una projecció de més abast a través de congressos internacionals.

Fins aquí la descripció succinta d'aquest notable i laboriós treball de revisió i (auto)crítica pedagògica. Ens disposem ara a suggerir un parell de reflexions a propòsit del que hem llegit: en primer lloc, sobre les dificultats conceptuals amb què topa un treball d'aquestes característiques; en segon lloc, i com a conseqüència de l'anterior, sobre determinades indicacions metodològiques i formals per a navegants.

Aquesta és una obra de «pedagogia general» com no n'hi ha gaires, almenys

en el seu intent globalitzador d'atendre el conjunt del pensament pedagògic i també d'aprehendre al màxim l'espectre de la pràctica educativa formal. La pedagogia atén allò tan esmunyedís que és l'educació, l'acotament conceptual de la qual, com és sabut, no és gens fàcil. El que sigui el fet o el fenomen educatiu no ve ara al cas, però ens sembla memorable l'esforç per complementar aquests dos mons, que són la universitat i el centre escolar, que solen ser presentats com a extern i com a intern a l'educació en si, una perspectiva en què uns «executen» l'educació i uns altres l'estudien. Aquesta divisió social ja clàssica del treball sembla molt productiva i clara, però entenem que seria hora de revisar-la, si més no perquè sembla reforçar la imatge que una cosa és el que ocupa l'acadèmic o investigador «professional», i una altra cosa, de ben diferent, és el que «realment» preocupa el professional de l'educació; i se'n podria derivar, d'aquí, que ambdues caminen per diferents rumbos però que a més la segona és més important que la primera. No ho compartim.

Com se'ns suggereix en l'obra que ressenyem, l'agenda d'investigació no és marcada exclusivament per la universitat i tampoc pels professionals de l'educació, sinó per la confluència de les prioritats que determinen, almenys, tres grans factors: en primer terme, per les línies subvencionades per les administracions (que, més enllà de la seva agenda electoral, haurien d'ocupar-se del que preocupa el professorat); en segon lloc, per les projeccions que realitzen els experts en les diferents matèries de coneixement (que, incloent-hi l'economia, l'ecologia o la salut, per posar-ne alguns exemples, haurien d'apuntar, en sentit prospectiu, a un dibuix d'allò que ens ve a sobre en tots els terrenys de la vida), i en darrer lloc, però no per importància, pels temes socialment destacats que recullen i resalten els mitjans de comunicació (que solen derivar en motiu d'investigació perquè esdevenen «autèntics» problemes del carrer sobre els quals cal oferir respostes documentades).

En altres paraules, en l'àmbit de l'educació no tenim, per sort o per desgràcia, aquesta pressió que hi pot haver en terrenys com la salut, per seguir amb l'exemple, on no es pot obviar l'objectiu financer dels laboratoris per poder entendre les grans línies de la investigació que els ocupen. Trobar, en el sector educatiu, grups o agents que podrien exercir un paper semblant al que assumeixen en aquest sector els laboratoris s'allunya una mica d'aquesta ressenya. El que sí que volem destacar és que un dels perills de la investigació educativa comença, segons el nostre entendre, quan ens deixem caure en l'autocomplaença, que comportarà inevitablement l'autoreferencialitat, el fet de llegir-nos només nosaltres o els nostres amics, i no obrir els ulls a altres perspectives. Com aquell peix que no es mossega la cua perquè de tant mirar-se al mirall no se la troba, ja que, per descomptat, no la hi pot veure. En investigació educativa pot passar

una mica el mateix, derivat d'una ambigüitat que prové d'un incert estatus epistemològic, com ens recorda el director de l'obra en el seu treball inicial.

És a dir, la finalitat d'un treball de revisió investigadora com aquest és realitzar un diagnòstic i un pronòstic de la situació mateixa de la investigació, i això ja és motiu d'alegria. Però no ens hi podem aturar i caldrà determinar l'impacte que ha tingut tota aquesta investigació en la millora de l'educació o, fins i tot en termes endògens, establir de quina manera hauríem d'anar adequant la metodologia mateixa a les exigències del guió educatiu.

Per fortuna, en aquesta obra s'ha optat per presentar ambdues perspectives, la universitària i l'escolar, com a ens autònoms però interconnectats, i se'ns adverteix, en la introducció, que no són compartiments estancs sinó vasos comunicants que es retroalimenten. No obstant això, des d'un punt de vista estrictament formal, hauria estat molt interessant i útil disposar d'una conclusió global que sotmetés a discussió com es projecten cap al futur el que han estat les grans línies d'investigació educativa en la Galícia del període 1989-2001. Ens referim al fet que hauria estat desitjable trobar-nos, en el tancament d'aquesta magna obra, un treball últim a manera de síntesi que ens revelés les sintonies i els desajustaments entre l'educació i la seva investigació, que de ben segur ens hauria ajudat a refutar aquella hipòtesi que sura en l'ambient pedagògic sobre la distància entre l'escola i la universitat. Aquesta és la perspectiva que s'adopta, en termes més concrets, en la majoria dels treballs especialitzats que la conformen, relativa a una avaluació succinta sobre les seves particularitats; només dos exemples: Mar Lorenzo apunta línies de futur en la investigació sobre les necessitats educatives de les persones adultes, o Vicente Peña, referint-se a les mancances investigadores sobre la història de l'educació, especifica cinc grans empreses de futur en aquest àmbit.

L'estudi del fenomen educatiu té una finalitat clara no només en el sentit de retre comptes a la societat, sinó en la línia d'ajudar en la presa de decisions per part d'aquells que tenen responsabilitats polítiques i administratives per millorar la qualitat de l'educació formal. El diagnòstic i la prospectiva de la investigació educativa són avui més necessaris que mai, encara que es moguin entre un positivisme comptable i un relativisme deconstructiu. L'obra que hem llegit ha evitat aquests dos extrems i, en definitiva, ens trobem davant un treball formalment ben executat que, per la seva vasta amplitud de mires quant a temàtiques i focus d'interès, de ben segur que acontentarà els seus més directes destinataris, territorialment i professionalment, i servirà de memòria i consulta per a esbrinar les sinuositats de la investigació educativa, en la seva accepció més àmplia.

Enric Prats